

Alkotmányos aktivizmus és alapvető jogok Európában: közös érdekek a transznacionális szocializáció révén

Laurent Scheeck

Bevezetés

A politikai szereplők által védett érdekek mélyen beágyazódnak a társadalmi, történelmi, normatív és intézményi kontextusba. Amikor azonban azt elemezzük, hogy miért alakulnak ki politikai motívumok és hogyan alakulnak a politikai napirendek, nem ismerhetjük el pusztán a normák, diskurzusok, identitások és intézmények fontosságát anélkül, hogy figyelembe vennénk a politikai vállalkozók viselkedését alátámasztó konkrét igényeket és aggodalmakat, valamint azt a társadalmi-történelmi kontextust, amelyben ezek a szereplők fejlődnek és egymáshoz viszonyulnak.

Az emberi jogok Európában azt a helyzetet példázzák, amikor a jogi elitek stratégiai szocializációja a jogok közös transznacionális kultúrájának kialakulásához vezetett, amely szorosan összekapcsolódott az EU politikai és intézményi felépítéséről alkotott közös nézetért való mozgósítással.

Az európai bírának ez a határok nélküli szocializációja, amely az egymásra épülő joggyakorlat összetett rendszerébe rögzült, és amelyet a nemzetek feletti igazságügyi intézmények tartanak fenn, hozzájárult az emberi jogok nemzetek feletti felügyeletének kifinomult mechanizmusának létrehozásához, amelyet az európai építkezés kezdetén nem terveztek. E mechanizmus középpontjában az Európai Bíróság (EB) és az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) áll.

Hasonlóképpen, az Európai Unió bírói emberi jogi rendszerét jóval azelőtt dolgozták ki, hogy a tagállamok megállapodtak volna annak a szerződésekbe való beillesztéséről - az Európai Alkotmány és a

a Lisszaboni Szerződést¹, amelyet aztán nehéznek bizonyult ratifikálni, miközben a bírák fenntartják a meglévő jogszolgáltatási rendszert.

Túl azon az elképzelésen, hogy az embereket meg kell védeni az európai intézmények és az uniós politikát végrehajtó tagállamok intézkedéseitől - konkrétan erről szól az emberi jogok kérdése az uniós kormányzás szintjén -, az alapvető normák az idők során mélyebb politikai jelentést kaptak. Az emberi jogok uniós szinten valóban az Európai Bíróságon vagy annak környékén működő jogászok által vezérelt föderalista ügy eszközévé váltak (lásd Vauchez és Marchand ebben a kötetben). Alkotmányos diskurzusuk nem korlátozódott az igazságügyi politikára. Több mint negyven éve az európai jogászok a politikai döntéshozókkal folytatott párbeszédükben egy jogalapú szupranacionális alkotmányosságot követelnek, és az európai politikai rend fokozatos alkotmányosítása mellett érvelnek.

E cikk célja, hogy empirikusan visszavezesse a két európai bíróság közötti, egymást erősítő kapcsolatot, amely a két bíróság egyes vezetőinek mozgósításából ered, akik az évekig tartó közvetett jogalkalmazói interakciók után a nagy nyilvánosságot igénylő, diplomáciai szocializáció mellett döntöttek. A cél az, hogy magyarázatot találjunk a bírósági szereplők közötti közös érdekek transznacionális szocializáció révén történő kialakulására.

Egyrészt ez a kutatás az intézményközi szocializáció esettanulmánya, ahol az intézményeket nem pusztán a nemzeti képviselők konvergenciájának színtereként, hanem egy kialakulóban lévő többszintű kormányzati rendszer nemzetek feletti platformjaiként tekintik. Másrészt azt vizsgálja, hogy a "normatív vállalkozók" hogyan igyekeznek folyamatosan jelen lenni az adott jogi és politikai környezetben, hogy a korábbi intézményközi szocializáció során szerzett közös elképzeléseket terjesszék.

¹ Lásd például 6.2. az új Lisszaboni Szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés cikkét, amelyet az EU tagállamai írtak alá (2007. december 13.).

Először is, foglalkozom a transznacionális szocializáció sajátosságaival egy nemzetek feletti környezetben. Másodsor, egy transznacionális jogi elit mozgósításait fogom tanulmányozni, a két európai bíróság bírúira összpontosítva, akik erős belső és külső politikai és igazságügyi ellenállással szemben nemzetek feletti szinten együttműködő párbeszédet folytattak. Harmadszor, elemezni fogom az európai jogászok közötti szocializáció általános politikai hatásait az európai politikára, az intézményekre és a szerződésalkotásra. E transznacionális elitek szocializációjának tanulmányozása során az egyik legszembetűnőbb jellemző az, hogy sokrétű kölcsönhatásaik általában csökkentik a "kormányközi választási lehetőségeket" - azaz a tagállamok által a kormányközi konferenciákon, az Európai Tanácsban és az EU Tanácsában közösen hozott döntéseket - a napirendek meghatározása, az intézményi tervezés és a politikai eredmények alakítása terén.

Az európai bíróságok mint az intézményközi szocializáció nemzetek feletti platformjai

Ez a kutatás arra összpontosít, hogy a nemzetek feletti jogászok hogyan vettek részt a transznacionális szocializációs folyamatokban az 1990-es évek vége óta. Ezeknek a folyamatoknak a nyomon követése segíthet megmagyarázni, hogy a fejlődő politikai, intézményi, társadalmi, köz- és magánérdekek miért és hogyan járulnak hozzá egy politikai tér kialakításához és formálásához. Mivel a szocializáció rávilágít az intézmények, a politikai folyamatok és a politikai vállalkozók közötti kapcsolatra, motivációik és mozgósításuk módozatainak kontextuális társadalomtörténeti vizsgálata fontos tényező a közös elképzelések és a "közös ész" kialakulásának magyarázatában.

Ebben a konkrét esetben egy európai politikai tér kialakulásának kérdésével foglalkozunk, amely a bíróságokat nemzetek feletti platformként használó jogi vállalkozók közötti intenzív szocializáció, a politika- és szerződésalkotás, az uniós szabályok kiterjesztése, valamint az alkotmányos kérdésekkel kapcsolatos transznacionális mozgósítások eredményeként jön létre a politikai, igazságügyi és tudományos fórumokon Európa-szerte, ami hatékonyan hozzájárul a nemzetek feletti kormányzás intézményesítéséhez.

Az európai szupranacionális kormányzás szintjén megvalósuló intézményközi és szervezatközi kölcsönhatás az európai integrációs folyamat meglehetősen elhanyagolt, de különösen jelentős változója. Az új politikai menetrendek kialakulásának nyomon követése azt is jelenti, hogy meg kell vizsgálni az érdekeltek stratégiai mozgósítását, akik gyakran váratlan konfigurációkban, a formálisan hozzájuk tartozó intézmények határain túl tevékenykednek. Ennek szellemében ez a cikk az Európai Bíróság és az EJEB közötti kapcsolatot kívánja tanulmányozni. Az EB alapvető szerepét az európai integráció folyamatában a politológusok széles körben tanulmányozták (Vauchez 2008, Stone Sweet, 2004, Dehousse, 1998, Alter, 2001, Burely és Mattli, 1993). Az EJE e tekintetben betöltött szerepét a politikatudomány nem vizsgálta ilyen alaposan (két kivételt lásd Madsen, 2007 és Anagnostou, 2008). A jogtudósok természetesen mindig is élénk érdeklődést mutattak az uniós szintű alapjogok és az EU-EBT viszonya iránt (egy nemrégiben megjelent tanulmányt lásd Krisch, 2008). Míg általában az Európai Bíróság és az EJE versengésével és konfliktusaival foglalkoznak, ez a tanulmány a nemzetek feletti bírák alapjogi párbeszédének kooperatív jellegével és a két európai bíróság egymást kölcsönösen erősítő, váratlan kapcsolatával is foglalkozik. Az EB továbbá fontos szerepet játszott az európai alkotmány megalkotásában - nemcsak bírói szempontból, hanem, ahogy Marie-Pierre Granger kimutatta, az európai bírák politikai színtereken való aktivizmusa révén is (Granger, 2005). Mégis, az alapvető jogok, valamint az Európai Bíróság és az EJE bírói alkotmányossága közötti kapcsolat még nagyrészt feltáratlan.

Történelmileg az európai szocializáció tanulmányozása egyfajta magyarázatot adott arra, hogy a különböző tagállamok elitjei hogyan állnak össze Európa építése érdekében (Haas, 1968). Az újabb tanulmányok is hangsúlyozták az elit szocializációjának szerepét a "közös európai identitás" kialakulásában, és megpróbálták megmagyarázni, hogy a nemzeti szereplők hogyan alakulnak át európai gondolkodású szereplőkké a magasan intézményesített környezetben történő rendszeres együttműködés révén.

(Checkel, 2005). Miközben ezek a tanulmányok megmutatták, *hogy* az intézmények "a szocializáció előmozdítói a nyilvános színtereken" (CHECKEL, 2001), a nemzetközi vagy ebben az esetben az európai intézményeknek a szocializációs folyamatok pusztán *befogadjaként való* konceptualizálása számos korlátot is tartalmaz.

Ebben a cikkben az európai elitszocializáció jelenségét egy másik, nem kognitív szemszögből közelítjük meg. A szocializációt szimbolikus interakcionista értelemben (Becker, 1963), mint a gyakorlatok, a know-how és a tudás társadalmilag gyökerező, folyamatos, nem feltétlenül önkéntes vagy sikeres átadását, amely nagymértékben függ egy állandóan (újra)tárgyalt és változó rendtől. Miközben a szocializáció nem feltétlenül összeegyeztethető vagy elvárt eredmények széles skálájához vezethet, egy adott társadalmi szférára jellemző viselkedést és normatív eredményeket hoz létre, ami reflexív hatásokat eredményez az intézményrendszerre, amelyben a szereplők szocializálódnak.

A hatások és eredmények értékelésénél, ahogyan Norbert Elias érvelt, figyelembe kell venni a szocializációból eredő kötelezettségeket, jogokat és a kölcsönös felhatalmazás formáit (Elias, 1987). Míg az igazságügyi integráció neofunkcionalista elméletei az integráció makrofolyamataira világítottak rá (Stone Sweet, 2004), az igazságügyi szereplők szocializációja segíthet abban is, hogy jobban megértsük az európai bíróságokon belül és körül dolgozó, az európai jogot mindennapi tevékenységük során alakító egyének gyakorlatát, valamint a társadalmi kapcsolatok összetett hálóját, amelyben fejlődnek (Cohen, 2007, Vauchez, 2008). A legtöbb neo-intézményi tanulmánytól eltérően, amelyek az intézmények szerepét gyakran monolitikusan vizsgálják, mi az "európai politikai tér szociológiai vizsgálatára" (Georgakakis, 2008) és a normatív vállalkozók szociabilitására helyezük a hangsúlyt az intézményközi kontextusokban.

Amikor a kapcsolat többet számít, mint az intézmények

Azáltal, hogy ezt a jelenséget más szemszögből és kontextuálisabb módon közelítjük meg, megpróbáljuk összekapcsolni a szocializáció, az érdekképviselő és az intézményközi kapcsolatok jelenségeit az európai konfigurációban. Ez azt is jelenti, hogy Európa nem korlátozódik az EU szervezeti hatáira, és általánosabban megmutatja, hogy a politikai tereket nem lehet pusztán intézményi látásmódra redukálni. A következő négy módszertani javaslat segíthet abban, hogy az európai szocializációról szóló tanulmányok szilárdabb alapokra helyezhetőek legyenek.

1) Ez a fejezet nem foglalkozik a szocializáció pszichológiai, identitással kapcsolatos oldalával: ahelyett, hogy az egyéni preferenciák átalakulásáról spekulálnánk, a szocializációt mint történelmileg beágyazott politikai folyamatot vizsgáljuk. Az európai intézményeket nem a kormányközi szocializáció színtereinek tekintjük, hanem inkább olyan *nemzetek feletti platformoknak*, amelyek lehetővé teszik a kormányzati befolyástól *viszonylag* független szereplők szocializációját. Kézelfogható minőségi és mennyiségi bizonyítékokra (azaz egyrészt interjúkra, diskurzuselemzésre, hivatalos dokumentumokra, másrészt a joggyakorlat alakulására vonatkozó statisztikai adatokra) összpontosítva vizsgáljuk a közös elképzelések kialakulását és politikai hatását az intézményközi szocializáció eredményeként. Annak érdekében, hogy az összes érintett szereplő közötti kapcsolatot nyomon követhessük, és rekonstruálhassuk szubjektív nézőpontjaikat, ez a kutatás több mint 80 interjún alapul, amelyeket európai bírakkal, jogi titkárokkal, jogtisztviselővel, köztisztviselővel, peres ügyvédekkel, civil szervezetek képviselőivel és jogászprofesszorokkal készítettünk Strasbourghban, Luxembourghban, Párizsban és Brüsszelben, 2002 áprilisától 2007 novemberéig az Európai Bíróságon, az Elsőfokú Bíróságnál, az EJEB-nél, az Európai Bizottságnál, az Európa Tanács EU melletti Állandó Képviselőténél, több EU melletti Állandó Képviselőten (Franciaország, Németország, Luxemburg, Svédország), az Európa Tanács Titkárságánál és Miniszteri Bizottságánál, valamint a francia és a belga Államtanácsnál.

2) Olyan kontextuális elemeket is figyelembe veszünk, mint az európai politika, az intézmények és az esetjog társadalmi-történelmi fejlődése, valamint a joggyakorlatra adott reakciók. Az európai bíróságok joggyakorlatának alakulását minőségi és mennyiségi esetjogi elemzéssel követjük nyomon. Ez lehetővé teszi, hogy rávilágítsunk a bíróságok változó politikájára. A jogi változást a normatív felhatalmazás és az önállósulás folyamatának tekintjük, amelynek során a bíróságok kezdetben hajlamosak a (kormányok között) kialakított egyezményeken és törvényeken alapuló esetjogot kialakítani, ez utóbbiak fokozatosan veszítenek jelentőségükből, ahogy a bírák saját értelmezéseiket beépítik ítéleteikbe, ezáltal autonómabb törvényt hoznak létre, és néha érezhető politikai hatást váltanak ki, mivel a politikai döntéshozók a szerződéseket és törvényeket a joggyakorlathoz igazítják. Ez a társadalomtörténelmi megközelítés rámutat az emberi jogok európai kormányközi elszámolásának korlátaira (Moravcsik, 1995). A tagállamok szereplői minden bizonnyal fontos szerepet játszottak az Európa Tanács emberi jogi rendszerének létrehozásában, de a kormányközi megközelítések nem adnak magyarázatot arra, hogy miért és hogyan találták ki az eredetileg az Európai Közösségekből hiányzó jogokat, ahogyan azt az Európai Bíróság tette az 1960-as években a nemzeti bíróságokkal és számos magán-, nemzetek feletti és tudományos szereplővel együtt. A kormányközi megközelítések azt sem veszik figyelembe, hogy az emberi jogok az EU-ban főként bírósági termék, illetve az Emberi Jogok Európai Bíróságának ebben a folyamatban betöltött döntő szerepét.

3) A különböző intézményekhez tartozó európai bírák közös elképzelései inkább a közösen kialakított érdekeken és a korábbi "kölcsonös cselekvésekből" eredő rendszerszintű nyomáson alapuló transznacionális mozgósítások eredményének tekinthetők, ahogy Georg Simmel fogalmazott volna (Simmel, 1908), mintsem stabil, már létező identitásoknak. Úgy tűnik, hogy az új politikai menetredek nem az egyének racionális eredményei, akik képesek preferenciáikat hatékonyan politikai cselekvéssé alakítani, hanem a közvetlenül érintettek és gyakran az érintettek társadalmi mozgósításainak termékei.

nagymértékben mobilizált csoportok, amelyek bizonytalanság és váratlan normatív interdependencia kontextusában lépnek interakcióba.

4) Az érdekek nem adottak, és folyamatosan alakulnak, ahogy a normatív vállalkozók alakítják őket. De nincs szocializáció sem ösztönzés nélkül. A két európai bíróság kapcsolatának esete azt mutatja, hogy a két európai bíróság vezetői alapvető közös érdekek találták az együttműködést és a rivalizálás minimalizálását. A nagyobb együttműködés potenciálisan nagyobb autonómiát és hatalmat jelent a köz- és magánjogi igazságszolgáltatási vállalkozók felett; a nagyobb versengés vagy akár konfliktus azt jelenti, hogy mindkét bíróság jobban ki van téve a köz- és magánszereplők uniós és emberi jogi ellenállásának. Az alkalmi összeütközések és nézeteltérések ellenére az európai bíróságok közötti intézményközi "közös érdek" kialakulása az e bíróságok vezetői közötti *stratégiai szocializáció* és az ezt követő közös mozgósításuk közvetlen eredménye politikai, igazságügyi és tudományos körökben - az európai bíróságok sokoldalú diplomáciája, amely aztán mindkét intézményben intézményi politikai váltáshoz vezetett, ahol az intézményközi kapcsolatok nagyobb jelentőséggel bírtak, mint az intézményi egoizmusok.

Az alapjogoktól a bírósági alkotmányosságig

Az emberi jogok védelmének európai szintre való áthelyezése rendkívül politikai lépés volt. Az Európa Tanács kontextusától eltérően a jogok védelme az Európai Unió szintjén sokkal erősebb és önállóbb ellenőrzést jelenthet az uniós politikákat és jogszabályokat végrehajtó európai, de nemzeti szereplők számára is. Emiatt a legtöbb vita és konkrét előrelépés az uniós szintű kormányzás jogainak védelméről szólt (azaz a személyek védelme az európai intézmények működésével kapcsolatban, szemben a tisztán nemzeti politikák uniós felügyeletével).

Ezen a bizonyos szinten azonban sok vita alakult ki az emberi jogokkal kapcsolatban, mivel ezek a normák az EU igazságügyi alkotmányozásának és az integráció elmélyítésének eszközeivé váltak (Scheeck, 2005). A joggyakorlat fejlődése, valamint a bírák és a politikusok diskurzusai azt mutatják, hogy az emberi jogokat valóban felhasználták - meglehetősen gyakran sikeresen - az EU jogi alapjainak fenntartására, az uniós jog nemzeti szintű végrehajtásának javítására és az uniós hatáskörök kiterjesztésére. Sok föderalista megpróbált a német *Grundgesetz*hez hasonló emberi jogi katalógust létrehozni. Mindezek a tevékenységek természetesen erős ellenállásba ütköztek, kevésbé az emberi jogok ellenzői részéről, mint inkább azok részéről, akik a nemzeti szuverenitás szféráit igyekeznek megvédeni, és akik attól tartanak, hogy az európai szövetségi államról szóló diskurzus egy jogokon alapuló alkotmány megalkotásával valósággá válhat (Weiler, 2000; Von Bogdandy, 2000).

Az EU 2005-ös alkotmányos kudarc fordulópontra jelentett. Miközben távolodunk az európai szintű államszerű entitás lehetőségétől, arra is emlékeztetnek bennünket, hogy számos európai szereplő alkotmányos diskurzusa mindig is kérdéses volt, amikor az uniós politikai rendszer természetét (vagy jövőjét) jellemezte és minősítette. Most, hogy Európa "alkotmányos láza" elmúlt, még mindig lehet azzal érvelni, hogy az EU rendelkezik a föderatív struktúra bizonyos aspektusaival, de hiányzik az a konstitutív mozzanat, amely lehetővé tenné, hogy az Unió föderációként mutatkozzon be, és ekként azonosítható legyen. A jogok uniós szintű megjelenése azonban olyan szorosan kapcsolódik a föderális Európa eszméjéhez, hogy e konfiguráció főszereplőinek alkotmányos aktivizmusát figyelembe kell venni.

Történelmileg az uniós jogok eredete a bíróságokon nyugszik. A tagállamok csak évtizedekkel azután foglalkoztak ezzel a kérdéssel, hogy a bíróságok elkezdtek vele² foglalkozni. Az európai alkotmányosság kapcsolata ezzel a fejlődéssel párhuzamosan jött létre. Ez a következőképpen szintetizálható.

Az 1970-es évektől kezdve az Európai Bíróság buzgón kezdte védeni az emberi jogokat, főként azért, mert egyes nemzeti alkotmánybíróságok nem fogadták el az európai jog elsőbbségét, arra hivatkozva, hogy a jogok nem részesülnek kellő védelemben az Európai Közösségekben. Az 1970-es évek végére az alkotmányos alapjogokon alapuló joggyakorlat kialakulásának lehetünk tanúi az európai bíróságokon, amikor az EB számos emberi jogi ügygel kezdett szembesülni, és amikor bírái egyre inkább az EJEE-re támaszkodtak. Az 1980-as évek végétől kezdve a joggyakorlat és a szerződések között egyre nagyobb kölcsönhatás alakult ki. A maastrichti és az azt követő uniós szerződések emberi jogi rendelkezéseit, valamint az Alapjogi Chartát erősen inspirálta az EB ítélkezési gyakorlata, amely maga is az EJEE-ből származik. Ezt követően az európai bírák egyre inkább mobilizálódtak azáltal, hogy alkotmányos igazságszolgáltatási szereplőként pozícionálták magukat, az intézményközi szocializáció kialakulásával és a szerződések uraihoz való közvetlenebb interakcióval az 1990-es évek végére.

Az emberi jogok európai szintű védelmének kérdése csak fokozatosan jelent meg, amikor a magánszereplők elkezdtek mozgósítani ezt a repertoárt az Európai³ Bíróság előtt, amikor egyes bírák és jogászprofesszorok (Pescatore, 1969; Waelbroeck, 1965) elkezdtek írni erről a problémáról, és amikor a nemzeti alkotmánybíróságok az Európai Közösségek sorsát a saját sorsukhoz kötötték.

² Az emberi jogokra és az EJEE-re való első hivatkozások csak az egységes európai okmány preambulumban, majd később a Maastrichti Szerződés 6. cikkében jelentek meg. Az Európai Bíróság 1969-ben kezdte meg ténylegesen az emberi jogok védelmét (Stauder, 1969.11.12.).

³ *Stork kontra ESZAK* (1959.02.4.)

a jogok⁴ védelmének képessége. Az 1950-es években az európai szerződések kidolgozói nem terveztek semmiféle védelmet a polgárok számára a közösségi intézmények tevékenységével szemben. Az is kiderült, hogy az Európa Tanács Emberi Jogok Európai Egyezménye és annak emberi jogi bírósága aligha volt kompetens az Európai Közösségek külső ellenőrzésére. Mivel a nemzeti alkotmánybíróságok az 1970-es években az európai jog elsőbbségének elfogadását az európai közösségi szintű megfelelő emberi jogi ellenőrzési mechanizmusok meglétéhez kötötték, a jogok védelme fontossá vált, még akkor is, ha az uniós szerződések nem foglalkoztak ezzel a kérdéssel. Az EB bírái ezért kénytelenek voltak kitalálni saját hatáskörüket és szakértelmüket ezen a területen. Ezzel párhuzamosan a strasbourgi székhelyű emberi jogi bíróság némileg váratlanul az uniós intézmények - köztük az EB - és az uniós jogot⁵ végrehajtó uniós tagállamok fokozatos külső ellenőrzését biztosította.

Ahogy az Európai Bíróság az 1990-es években az emberi jogi kérdésekkel nemzetek feletti szinten foglalkozó második európai bírósággá vált, és az EU és az Európa Tanács közötti kapcsolat egyre inkább összefonódott, a két európai bíróság bírái egyre nagyobb figyelmet fordítottak kapcsolatukra. Annak ellenére, hogy a két joghatóság között a történelem során feszültségek alakultak ki, amelyek a történelmileg versengő, de mára közeledő pozíciót elfoglaló, nagyon különböző szervezetekhez kötődnek (Brosig, 2006), az európai bíróságok bírái az együttműködés mellett döntöttek.

Közös mozgósításuk a kétoldalú konfliktusok szabályozásának eszközeként magyarázható, és

intézményközi verseny, hanem a nemzetek feletti ítélkezéssel szembeni ellenállás (új) politikai és igazságügyi formáinak való közös kitettségük révén is (Weiler, 2007). Ezen túlmenően, a beállítás

⁴ Lásd a német Alkotmánybíróság híres Solange-határozatát (1974.05.29., BVerfGE 27137,) és az olasz Alkotmánybíróság 1973.12.27-i *Frontini Pozzani*-határozatát.

⁵ Arról, hogy a két bíróság hogyan "hatolt be" egymás jogrendjébe, lásd Scheeck elemzését, 2005.

Az új kontextus megkönnyítette a két intézmény közötti kapcsolatot két fő jogi elemnek köszönhetően: az első az Alapjogi Charta kidolgozása, és az évtizedek óta tartó nézeteltérések után elért megállapodás, hogy a következő szerződésben jogilag kötelezővé tegyék; a második pedig a megállapodás, amely az EU emberi jogok európai egyezményéhez való csatlakozásához szükséges rendelkezések beépítéséről született, és amelyet az Emberi Jogok Európai Bírósága ellenőriz.

Összefonódott bíróságok

Az intézményi kontextuson túlmenően az Európai Bíróság és az EJEB közötti együttműködést két további okból is előnyben részesítették. Egyrészt mindkét bíróság Damoklész-kardot függesztett a másik bíróság feje fölé. A strasbourgi bíróság (nagyon óvatosan) úgy pozicionálta magát, hogy képes legyen szankcionálni az uniós jogot és az EJEB döntéseit - ugyanakkor egy rossz emberi jogi teljesítmény nagyobb nemzeti ellenállást válthat ki az uniós jog elsőbbségével kapcsolatban (Scheeck, 2005). Az EJEB jogtudományi és szimbolikus támogatásának megvonása a nagyon erős uniós bíróságtól szintén jelentősen gyengítheti a strasbourgi bíróságot. Másrészt e kockázat növekvő tudatossága mindkét bíróságot arra készítette, hogy a gyakorlatban is fenntartsa saját munkáját.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága eddig még soha nem szankcionált egy EB-határozatot sem, mivel ez az EB-t az emberi jogok megsértőjének minősítené, és megkérdőjelezné az uniós jog elsőbbségét, amely elv nem szerepel a szerződésekben, és csak az alkotmánybíróságok esetében érvényesül, amíg az alapvető jogokat tiszteletben tartják. Minél inkább igazodik az EB Strasbourghoz, annál inkább csökkenti annak kockázatát, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága tagadja meg (Scheeck, 2008).

Ezzel szemben minél kevésbé gyakorol nyomást az Emberi Jogok Európai Bírósága az Európai Bíróságra, annál inkább csökkenti annak kockázatát, hogy az Európai Bíróság háttérbe szorítja. Ahogyan az Európai Bíróság nemzetek feletti tekintélye sincs kőbe vésve, úgy az Emberi Jogok Európai Bíróságára is egyre nagyobb nyomást gyakorolnak a nemzeti bíróságok és intézmények. Ez nem biztos, hogy

meglepő, mivel Strasbourg annak értékelésével tölti idejét, hogy a nemzeti intézmények megsértették-e az Egyezményt. Itt az EB nyomást gyakorolhatna azáltal, hogy szándékosan vagy akaratlanul arra ösztönzi a nemzeti szereplőket, hogy a strasbourgi ítélkezési gyakorlattól eltérő értelmezéseket adjanak ki azáltal, hogy az EJEE bevett joggyakorlatától eltérő előzetes döntéseket hoznak.

Ha Strasbourg a maga részéről már azelőtt szankcionálni kezdené az uniós jogi aktusokat, hogy az EU hivatalosan csatlakozott volna az egyezményhez, akkor az Európai Bíróság bírúinak megtorlását kockáztatná. Ahogy az EU egyre nagyobb lesz, az EB elméletileg rendelkezne az intézményi hatalommal és a politikai erőforrásokkal ahhoz, hogy az EJEB-t és annak bíróságát háttérbe szorítsa, különösen mivel egyes kormányoknak nem lenne kifogásuk egy kevésbé prominens emberi jogi bíróság ellen. Az EB például felhagyhatna az ítélkezési gyakorlatának összehangolásával, vagy kizárólag az Alapjogi Chartára támaszkodhatna, amely az EJEE-nél valamivel magasabb szintű védelmet biztosít az uniós polgárok számára.

A kölcsönös beavatkozások mellett az európai bíróságok között közvetlen konfliktus is előfordulhat. Az Emberi Jogok Európai Bíróságán a *Senator Lines*-ügy (2004. 03. 10.), amely az összes EU-tagállam ellen irányult, a közelmúltban az intézményközi konfliktus egyik legfrissebb példája, és arra is példa, hogy egy magánszereplőnek, aki ügyvédek segítségével egyszerre vonult be mindkét szupranacionális szintérré, stratégiaileg és sikeresen sikerült nemkívánatos zavart vinnie a két bíróság kapcsolatába éppen akkor, amikor a bírák a kapcsolatuk pozitív oldalát próbálták hangsúlyozni (Scheeck, 2005).

Strasbourgban tehát aggályok merültek fel azzal kapcsolatban, hogy az EJEB joggyakorlatát alááshatja az egyezményhez való formális csatlakozás hiányában, ami az EJEE-t hierarchikusan kényelmesebb helyzetbe hozhatja az EJEB-vel és az Alapjogi Chartával szemben. Luxemburgban sokan attól tartanak, hogy Strasbourg egy nap érvénytelennek nyilváníthat egy EB-határozatot, megnyitva ezzel Pandora szelencéjét, amely az uniós jog elsőbbségének tiszteletben tartását megtagadó nemzeti bíróságok lehetséges szelencéjét nyitja meg az emberi jogok megfelelő tiszteletben tartásának hiányában.

A két bíróság közötti egyensúly továbbra is nagyon kényes. Azzal, hogy a bíróságok szembefordulnak egymással, fennáll annak a veszélye, hogy kölcsönösen feloldják az egyre inkább átfedő jogrendjük tekintélyét azon szereplők javára, akik általában gyanakvóak a független igazságszolgáltatási intézményekkel szemben, különösen, ha azok külső ellenőrzést végeznek az emberi jogok tekintetében. Azzal azonban, hogy az európai bíróságok tiszteletben tartják egymás munkáját, és hivatkoznak rá, saját és mellékesen a másik bíróság álláspontját is megerősítik. Strasbourgban és Luxemburgban jelenleg egyértelműen az utóbbi forgatókönyvnek kedveznek, tekintettel közös szupranacionális sajátosságukra, a szuverenista szereplőkkel szembeni hasonló kitettségükre, valamint a szupranacionális intézmények és jogrendek fenntartásának hasonló céljára.

Diszkrét szolidaritásuk a "kölcsönös megtermékenyítés" erős dinamikájává vált. Ez az együttműködés lehetővé teszi számukra, hogy megakadályozzák, hogy az állami és magánszereplők fokozzák az uniós és az európai emberi jogi jog széttöredezettességét, és ezáltal növelik autonómiájukat alapvető szervezeti egységeiken belül. Az európai bírák háborújának első áldozatai maguk is az európai bírák lennének. Bár az európai bírák nem mindig bíznak egymásban - ezért a párbeszéd minden csatornáját nyitva kell tartani -, a strasbourgi esetjogra való hivatkozások Luxemburgban és az uniós jog elsőbbségének strasbourgi időnkénti támogatása megnyugtatóan hat.

Kölcsönös jogsegély

A kölcsönös megtermékenyítésnek ez a dinamikája nem csak azt eredményezte, hogy mindkét bíróság gazdagodott az emberi jogok védelmében. Növelte mindkét bíróság autonómiáját az EU és az Európa Tanács tagállamai és a magánszereplők tekintetében is.

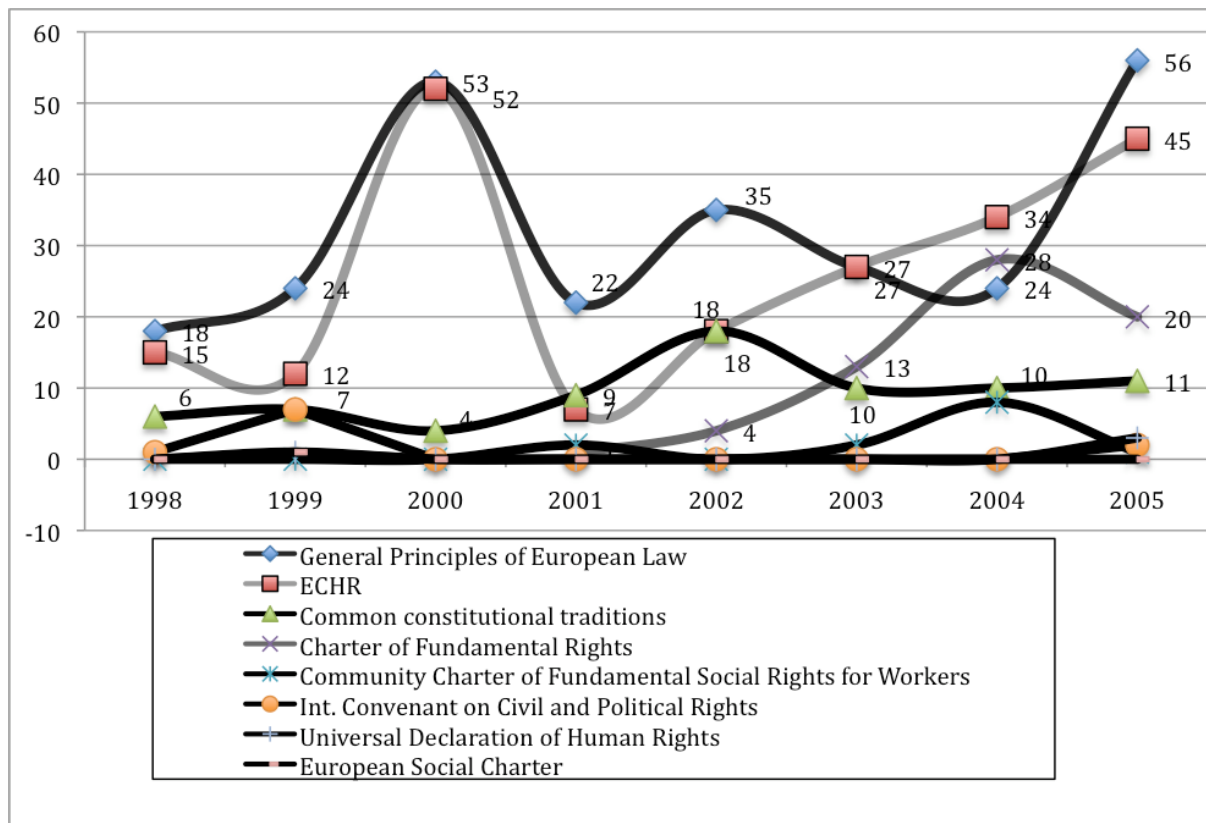
Akár szándékosan, akár nem, Strasbourg az Európai Bíróság által az 1960-as években kitalált, de nemzeti szinten néha nehezen érvényesíthető európai jog szupremáciáját népszerűsíti. Például a *Dangeville* és a *Cabinet Diot et SA Gras* ügyekben Franciaország ellen (2002.4.16. és 2003.7.22.) az Emberi Jogok Európai Bírósága elítélte Franciaországot a következők miatt

a francia jognak az uniós joggal való összehangolásának elmulasztása, és ezáltal az európai jog végrehajtásának és koherenciájának előmozdítása.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának bírái is felhasználták az uniós szerződéseket, és döntéseik megerősítése érdekében egyre gyakrabban hivatkoznak a luxemburgi esetjogra (Spielmann, 2004). Hasonlóképpen az Európai Bíróság is radikálisan igazodott a strasbourgi joggyakorlathoz, és egyre gyakrabban hivatkozik annak döntéseire. Míg Luxemburg néha azt a benyomást keltette, hogy kerüli az EJEB-hez való benyújtást (lásd az 1996-os 2/94. sz. véleményt, amelyben az EB az EU EJEB-hez való benyújtása ellen döntött), jelenlegi megközelítése kevésbé dacos. Az EJEE felhasználásával a Bíróság kitöltötte saját emberi jogi eszközeinek ürtartalmát, és "elbűvölte" az EJEE-t azzal, hogy anélkül használta az egyezményt, hogy formálisan kötelessége lett volna. Tekintettel a nemzeti bíróságok feletti tekintélyére, az EB új megközelítése legitimáló hatással van Strasbourg tevékenységére. Az EJEE-re való hivatkozások száma valóban drámaian megnőtt az elmúlt tíz évben.

Amint az 1. ábra mutatja, az EJEB és az Elsőfokú Bíróság bírái és főtanácsnokai által az EJEE-re tett hivatkozások száma 1998 óta folyamatosan növekszik. Azt is mutatja, hogy az EJEE használata messze az EJEB⁶ fő emberi jogi eszközévé vált, annak ellenére, hogy az EU nem csatlakozott az EJEE-hez, és hogy az EJEB számára nincs jogi kötelezettség az egyezményre való hivatkozásra.

⁶ Az európai jog általános elvei azért kerültek ide, mert néha emberi jogokkal kapcsolatos ügyekben is alkalmazzák őket, de az EK-jog minden területén bőségesen hivatkoznak rájuk, ezért az ábrán nagy számban fordulnak elő.

Az Európai Bíróság és az Elsőfokú Bíróság 1.normatív forrásai, 1998-2005.

Minőségi szempontból az Európai Bíróság strasbourgi ítélkezési gyakorlatra való hivatkozása egyfajta módja annak, hogy a meglehetősen széttöredezett európai normatív térben racionalizálják az ítélkezési gyakorlatot, és csökkentsék azokat a réseket, amelyek lehetővé teszik az uniós és emberi jogi joggal szembeni ellenállást. A *Schmidberger, Internationale Transporte und Planzüge* ügy (2003.6.12.) jó példa erre, ahol a luxemburgi bíróság az emberi jogokat az alapvető szabadságjogok elé helyezte, *de facto* előnyben részesítve az EJEE által védett jogokat - pontosabban a véleménynyilvánítás szabadságát - az uniós szerződések által biztosított gazdasági jogokkal - az áruk szabad mozgásával - szemben (Alemanno, 2004; Morijn, 2006).

Ebben az értelemben az EJEB az EJEE-re és annak ítélkezési gyakorlatára támaszkodva hozzájárult ahhoz, hogy véget vessen az "emberi jogok Európája" és a "kereskedelem Európája" közötti összeütközésről szóló vitának. Az egymás esetjogára való hivatkozással a két bíróság kölcsönhatásából kialakult "bírói jog" szövete, szemben a "politikai joggal",

megezősítő hatást gyakorolt mindkét bíróságra.

igazságügyi intézmények. Míg a strasbourgi bíróság szövetségesre talált az emberi jogok védelmében az EU tagállamaiban, az EJEE beemelése az EB ítélkezési gyakorlatába növeli ítéleteinek legitimitását és nemzeti szintű hatását. Az emberi jogok és az európai jog elsőbbsége így elválaszthatatlanul összekapcsolódtak az EU-ban - nem csupán az egyének vagy csoportok védelméről szólnak a kormányokkal szemben, hanem az EU intézményi és jogi felépítésének védelméről és alkotmányozásáról.

Ez paradoxnak tűnhet abban az értelemben, hogy az emberi jogok általában csökkentik a közszereplők hatalmát, míg az európai esetben az emberi jogok a nemzetek feletti közszereplőket erősítik. A jogok érvényesítése az Európai Bíróság számára az EU alkotmányos rendszerének védelmét és az autonómia növelését jelenti, a jogok aktív védelme nemzetek feletti szinten még az integráció elmélyítésének, és ha nem is a nemzeti szuverenitás csorbításának, de legalább a nemzeti igazságszolgáltatási rendszerek európai politikával szembeni ellenállásának megkerülésének, valamint a nemzetek feletti normák nemzeti szinten való lehorgonyzásának eszközévé vált. Mivel a nemzeti és magánszereplőkkel szemben a szupranacionális bíróságokon való érvényesülés érdekében kapcsolódnak egymáshoz, az európai bíróságok így egy közös szupranacionális "jogtudományi paravánra" vetemedtek intézményi érdekeik védelme érdekében. A kölcsönös segítségnyújtásnak ezek a különböző formái, amelyek fenntartják és megerősítik az egyes bíróságokat, azonban nem jöttek volna létre az európai bírák folyamatos szocializációja nélkül.

Szupranacionális igazságügyi diplomácia

Amióta az EJEB 1998-ban állandó és függetlenebb intézménnyé vált, az EJEB és a strasbourgi bíróság bírái és bírósági tisztviselői rendszeresen, de nem hivatalosan intézményesített módon találkoznak. Miután sok éven át az esetjogon keresztül kommunikáltak egymással, közvetlen találkozósaik sokféle formában zajlanak: a bírák azóta tartanak rendszeres kétoldalú találkozókat, hogy az EJEB állandóvá vált az

1998⁷; meghívják egymást, hogy beszédet tartsanak a másik bíróságon (Rodriguez Iglesias, 2002), és az Európai Bíróság egyik bírása szerint néhányan rendszeresen tartják a kapcsolatot telefonon vagy e-mailben, sőt négy szemközt⁸ is találkoznak. Az európai bírák párbeszéde szélesebb közönségre talál a politikai intézményekben⁹, jogi fórumokon¹⁰, amikor európai kérdésekkel foglalkozó konferenciákon¹¹ vagy akár a saját kapcsolatukról¹³ szóló kollokviumokon¹² találkoznak. Ugyanebben a szellemben közösen adnak interjúkat.

⁷ Interjú az Európai Bíróságon (2004. június). Strasbourgban megerősített nyilatkozat (2005. február).

⁸ Interjú az Európai Bíróságon (2004. június).

⁹ Számos példa mellett lásd Tulkens EJEK bírósági és Levits bírósági közös megjelenését az EP LIBE Bizottság "Bírák és jogalkotók, az alapvető jogok többszintű védelméért Európában" című nyilvános szemináriumán október 8-án. 2007.

¹⁰ Lásd Wildhaber beszédét az Európai Jogászok 3. genfi kongresszusán (2005. szeptember 8.), ahol részletesen foglalkozott az EU és az EJEK kapcsolatával (Wildhaber, 2005).

¹¹ Workshop J.-P. Costa (EJEK bírósági) és Ph. Léger (az EJEK főügyésze), *Constitution européenne, démocratie et droits de l'homme* colloquium a Sorbonne-on, 2003. március 13-14. (Cohen-Jonathan és Dutheil de la Rochère, 2003, 270-277. o.).

¹² Például az Európa Tanács emberi jogi egyezménye és az Európai Unió Alapjogi Chartája közötti kapcsolatról szóló luxemburgi szimpózium, Schengen, 2002. szeptember 16.; a Texasban 2003. szeptember 4-én és szeptember 4-én megrendezett "Globalizáció és az igazságszolgáltatás" című konferencia; "A bíróságok Európája" című konferencia a Brüsszeli Szabadegyetem Európai Tanulmányok Intézetében (2007. szeptember 21.).

¹³ A francia bírák figyelemre méltó kivételével az európai bírák gyakran maguk is akadémikusok. Ez természetesen egy másik oka annak, hogy oly sokat írtak a két bíróság kapcsolatáról.

a bíróságai kapcsolatairól¹⁴, és aktívan hozzájárulnak a témával kapcsolatos szakirodalomhoz¹⁵. Mivel a bírák hozzájárulnak a kapcsolataikról alkotott kép alakításához (a nagyobb együttműködés irányába), úgy tűnik, hogy ezeknek az új igazságügyi politikáknak a célja, amelyek már nem korlátozódnak a tárgyalótermekre, hanem a szélesebb politikai és igazságügyi folyamatok alakítása a kormányzás európai és nemzeti szintjén egyaránt.

E jogi vállalkozók közül néhányan hangsúlyozzák a bíróságok joghatóságok közötti "kereszttrágyázását" (Jacobs, 2003). Azt is állítják, hogy a két bíróság közötti kölcsönös dac benyomása "valójában az ellenkezője annak, ami a valóságban történik" (Puissochet és Costa, 2001,

p. 164 - Puissochet bíró felszólalása). Allan Rosas, az Európai Bíróság bírójának szerint "a jogirodalomban gyakran hangoztatott tézis, miszerint a luxemburgi és a strasbourgi ítélkezési gyakorlat között feszültség, sőt konfliktus áll fenn, enyhén szólva kissé túlzó. Sokkal valószínűbb a harmónia, mint a konfliktus" (Rosas, 2005).

Egyes bírák és bírósági tisztviselők¹⁶ szerint a két bíróság elnöke, Luzius Wildhaber (EJEB) és G. C. Rodriguez Iglesias (EB) játszotta a legfontosabb szerepet a két intézmény közötti hatékony közeledésben. Francis Jacobs főtanácsnok

¹⁴ Puissochet [francia bíró az Európai Bíróságon] és Costa [francia bíró az EJEB-nél], (2001).

¹⁵ Több mint száz bírói írásbeli hozzászólást számoltunk össze ezekben a kérdésekben. Lásd például: Costa (az EJEB elnöke), 2004, Lenaerts (az EJEB bírójának) és De Smijter, 2001, Jacobs (akkoriban az EJEB főtanácsnoka), 2001, Pescatore 2003 (az EJEB volt bírójának), Tulkens (az EJEB bírójának) és Callewaert, 2002, Rosas (az EJEB bírójának), 2003, Wildhaber (akkoriban az EJEB elnöke) és Callewaert (az EJEB elnökének jogi és ügyvezető asszisztense), 2003, Spielmann (az EJEB bírójának) 2004.

¹⁶ Interjúk az Európai Bíróságon (2004. június és 2005. június) és az EJEB-nél (2005. február).

(ma már nyugdíjas), aki rendszeresen járt Strasbourgban, amikor az Európai Bíróságnak dolgozott, szintén kulcsszerepet játszott ebben a tekintetben. Már az 1990-es évek elején a két bíróság közötti közeledés mellett érvelt, és sokan őt tekintik a bíróságok közötti megerősödött kapcsolat motorjának.

A bírák közötti bizalmasabb, rendszeres megbeszélések tartalmáról szóló találgatások arányosak az összejöveteleiket körülvevő titokzatosság kultúrájával. A megkérdezett strasbourgi és luxembourgi¹⁷ bírák szerint az európai bírák kétoldalú találkozói, amelyeket éves ritmusban felváltva tartanak Luxembourgban és Strasbourgban, meglehetősen informálisak. Nem minden bíró vesz részt ezeken a találkozókön. A másik bíróságra küldött küldöttségek általában az elnökből és azokból a bírákból állnak, akik a legjobban ismerik az EU és az EJEB közötti kapcsolatot.

A megkérdezett bírák szerint ezek a megbeszélések általában elkerülik a közvetlen konfrontációt az intézményi kérdésekben, és a találkozások nem a közvetlen kétoldalú konfliktusmegoldás formáját öltik. Ehelyett a saját esetjoguk alakulásáról szóló előadások és viták állnak a középpontban, amelyek lehetővé teszik a bírák számára, hogy összehasonlítsák a hasonló igazságügyi problémákhoz való hozzáállásukat. A legújabb esetjog összehasonlítása nemcsak a kölcsönös inspiráció szempontjából hasznos, hanem segít elkerülni a hasonló ügyekben az eltérő esetjogot, és ezáltal csökkenti az intézményközi konfliktus kockázatát. A bírói találkozók azonban fontos szerepet játszottak az esetjog ésszerűsítésében, mivel bizalomépítő hatást fejtenek ki. Míg az EJEB bírái, és mindenekelőtt annak elnöke rendszeresen kiállt az EU egyezményhez való csatlakozása mellett, az EJEB bírái is egyre inkább üdvözlik azt (lásd Wathelet, 2002, interjú az EJEB egyik bírójával, 2004. június). Allan Rosas, az EB bírójának szerint az EU csatlakozása "megszüntette egy elavult anomáliát a mai európai emberi jogi rendszerben" (Rosas, 2005). Gondoskodni a bíróságokról

¹⁷ Interjúk az Európai Bíróságon (2004. június) és az EJEB-nél (2005. február).

kapcsolat egyrészt az intézmények saját szervezetükön belüli pozíciójának védelmét, másrészt az emberi jogok nemzetek feletti védelmének megszilárdítását szolgálja Európában¹⁸. Mivel mindkét bíróság esetjoga egyidejűleg tartalmazza a lehetséges konvergencia vagy konfliktus magvait, a bírák közvetlen párbeszéde magas szintű diplomáciai konzultációk formáját öltötte. Miközben a normák és intézmények egyre szaporodnak és egyre inkább átfedik egymást, az intézmények közötti kapcsolat nemcsak a regionális integráció rendkívül széttöredezett folyamatának leküzdésére szolgál, hanem az egységesség nélküli koherencia eszközévé is vált.

Luxemburgban ma már általánosan úgy vélik, hogy az EJEE-hez való hivatalos csatlakozás nem változtatna a jelenlegi helyzeten, és úgy tűnik, hogy a bírák tisztában vannak az európai politikára gyakorolt közös befolyásukkal. Az EB egyik bírása szerint "más bíróságokra való hivatkozással együtt tartjuk a tagállamokat. Ha egy tagállam nem felel meg egy bizonyos értelmezésnek, fontos, hogy minden nemzetközi bíróság ugyanazt az elemzést alkalmazza"¹⁹.

Az európai bírák valóban megtanulták, hogy inkább a két nemzetek feletti bíróság kölcsönös megerősítését részesítsék előnyben, minthogy azt kockáztassák, hogy mindkét intézményt meggyengítik azzal, hogy azt állítják magukról, hogy ők a "legfelsőbb bíróság" Európában. Mivel a bíróságok a korlátozó kapcsolatok hálójába gabalyodtak, most úgy tűnik, hogy a formális csatlakozásnak több előnye lenne, mint hátránya - még azon tagállamok számára is, amelyek hagyományosan elleneztek az EU csatlakozását az Egyezményhez.

Az európai bíróságok meghatározó jogi és politikai szerepet játszottak az Európai Uniónak az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való tervezett csatlakozásával kapcsolatban, amit az Európai Bíróság és az EJEB egyidejűleg versengő, ellentétes és együttműködő pozíciójának főleg nem szándékolt hatásaként értelmeztünk az általános intézményi és

¹⁸ Interjú az EJEB-nél (2005. február).

¹⁹ Interjú az Európai Bíróságon (2005. június).

a stratégiai kölcsönös függőségi viszony fokozatos kialakulásához vezető szervezeti konfiguráció. Más szóval, az EU-tagállamok emberi jogi megállapodásának hiányában az európai kormányok az európai bíróságok közötti némileg viharos kölcsönhatás eredményeként kényszerültek az egyezményhez való csatlakozásra. Természetesen, miközben az európai bíróságok továbbra is az EU politizálásának ügynökei maradnak, és miközben az egyes bíróságok *külön-külön* növelik a nemzeti és magánszereplők feletti dominanciájukat azáltal, hogy hálózatos kapcsolatot létesítenek a másik európai bírósággal, a tagállamok közötti politikai megállapodás az EJEE-hez való csatlakozás jogalapjának megteremtéséről nem jelenti azt, hogy egy ilyen csatlakozásra egyhamar sor kerül, amint azt az Egyesült Királyság és Lengyelország kivülmaradása az Alapjogi Chartán vagy az Európa Tanács 14. jegyzőkönyvének nehézkes ratifikálása bőségesen bizonyítja. Ebből a szempontból az Európai Bíróság és az EJEB stratégiai kölcsönös függősége még inkább elengedhetetlen az európai jogvédelem garantálásához.

Az okok, amelyek miatt e joghatóságok közötti konfiguráció számos szereplője pozitívan áll az EU egyezményhez való csatlakozásához, szorosan kapcsolódnak a két bíróság korábbi kölcsönös megállapodásainak hatásaihoz és a két bíróság vezetőinek mozgósításához. Az európai bíróságok esetlegesen káros joggyakorlati konfliktusai és a bíróságaikra nehezedő folyamatos politikai nyomás miatt aggódó bírák, főtanácsnokok és jogtanácsosok egy kis csoportjának szocializációja valóban a két bíróság általános közeledésének fő magyarázó tényezője, és nem egyszerűen - ahogyan azt spontán feltételezhetnénk - az a tény, hogy néhány korábban Strasbourgban dolgozó bíró luxemburgi bíró lett.

2005-ben az Európai Bíróság főbb szereplőinek (bírák, főtanácsnokok és hivatalnokok) 23,5 %-a rendelkezett korábbi munkatapasztalattal az Európa Tanácsban. Ez a meglehetősen magas arány minden bizonnyal

hozzájárul az EJEB lendületének fenntartásához Luxemburgban²⁰. A bírák mozgása azonban a korábbi években lassú volt, és csak 2004 után ellensúlyozódott, amikor négy új tagállamból származó strasbourgi bíró került át az EBH-hoz. Ez volt az egyetlen négy közvetlenül áthelyezett bíró. Az EJEB összes többi jogásza, aki Luxemburgban folytatta pályafutását, vagy nem döntéshozó pozíciót töltött be, vagy az Európa Tanács más szervénél szolgált, mint a bíróság. Míg Jacobs főtanácsnok az 1980-as években rövid ideig a strasbourgi bíróságon dolgozott, addig az EJEB és az EJEB kapcsolatának egyetlen más vezetője sem töltött be korábban strasbourgi pozíciót. Ami a fent említett négy bírót illeti, a Luxemburgba való áthelyezésük könnyen magyarázható a politikai hatalomhoz való közelségükkel és azzal, hogy korábbi legfelsőbb bírósági bíróként magas szintű nemzeti pozíciót töltöttek be a tagállamukban. Jerzy Makarczyk, aki 1992-2002 között az EJEB lengyel bírója volt, 2004-ben lett az EJEB bírója, miután 2002 és 2004 között két évig a lengyel elnök különleges tanácsadója volt. Pranas Kūris 1994 és 1998 között (amikor az EJEB függetlenné vált) egyszerre dolgozott az Emberi Jogok Európai Bíróságán és a litván legfelsőbb bíróságon. Amikor hazája 2004-ben csatlakozott az EU-hoz, azonnal Luxemburgba ment. Az észti bíró, Uno Lõhmus hasonló szakmai pályát futott be. Ő 2004 májusában csatlakozott az Európai Bírósághoz, miután 1994-1998 között az Emberi Jogok Európai Bíróságának bírója, 1998 és 2004 között pedig az észti Legfelsőbb Bíróság elnöke volt. Egils Levits, aki érdeklődést mutatott az európai bírák közötti párbeszéd iránt, 1995-től a strasbourgi bíróság bírója volt, mielőtt 2004-ben lett lett az EB lett bírója. Bár ezek a bírák időnként részt vesznek a két európai bíróság közötti párbeszédben, szerepük azonban nem segít megmagyarázni, hogy az EJEB miért kezdett érdeklődni az EJEB munkája iránt - ez a kapcsolat valójában jóval áthelyezésük előtt alakult ki.

²⁰ Úgy tűnik, hogy soha nem volt olyan bíró, főtanácsnok vagy jogtanácsos, aki

Luxemburgból Strasbourgba ment volna.

Ez azt is mutatja, hogy a bíróságok közötti kölcsönös hatások és a közvetlen együttműködés nem szűkíthető le az igazságügyi szereplők intézményközi cseréjére. Az EJEB számos jogászának tapasztalata segíthet a két bíróság közötti kapcsolat stabilizálásában. Az együttműködési kapcsolat megeremtése azonban megelőzte a Strasbourgból Luxemburgba áthelyezett ügyvédek számának növekedését. Ez a kapcsolat sokkal inkább a két bíróság joggyakorlati átfedéséből eredő veszélyekre reagáló, nagyhatalmú igazságügyi szereplők kisebbsége intézményközi szocializációjának hatása. Ezek a vezetők nagyon gyakran olyan személyes és szakmai utat járnak be, amely különleges érdeklődést mutat a közjog és az emberi jogok iránt. A "másik" bíróság iránti érdeklődésük azonban aligha a szervezetközi többszörös lojalitásból fakad, hanem sokkal inkább a többszörösen pozicionált szakmai profiljukból, valamint politikai és intézményi érdekeikből, hogy az emberi jogok és az alkotmányozás irányítását egy olyan, egymástól kölcsönösen függő európai politikai berendezkedésben mozdítsák elő, amely sok tekintetben nagyobb, mint maga az EU.

Következtetés

Az európai bíróságok egymásba ágyazott kapcsolata a nemzetek feletti igazságügyi diplomácia új formáit hozta létre az Európai Bíróság és az EJEB igazságügyi szereplői között, amelyek túlmutatnak az ítélezés hagyományos értelmezésén, és mély hatást gyakoroltak mind a jogalkotásra, mind a politikaalkotásra. A bírák stratégiai interakciói elősegítették egy közös diszkurzív és jogtudományi "fonal" kialakulását, ami lehetővé tette mind a két európai intézmény számára, hogy növeljék dominanciájukat azokkal a köz- és magánszereplőkkel szemben, akik a bírói arénákba vonulnak. Mindkét bíróság bírái és jogászai stratégiai módon kapcsolódtak be ezekbe a hálózatokba, mivel az Európai Unió intézményi felépítésének és politikáinak fenntartása és megerősítése elválaszthatatlanul összekapcsolódott az emberi jogok védelmével. Az 1990-es évek vége óta e bíróságok olyan konvergens ítélezési gyakorlatát, amelyre senki sem számított, az európai bírák közötti éves, nagy horderejű találkozókat, a bíróságaik közötti joggyakorlat kölcsönös megtermékenyítéséről szóló közös diskurzust, a Charta és az EJEE pozitív komplementaritását, valamint a hasonló álláspontokat

a

az emberi jogok európai jövője, valamint saját bíróságai politikai, igazságügyi és tudományos fórumokon való kapcsolata az európai bírák "közös nemzetek feletti diplomáciájának" kialakulását jelzi. Ez a transznacionális normatív és diszkurzív háló, amely teljes egészében az alapvető jogokon alapul, arra törekszik, hogy átfogja az európai politikát és megváltoztassa magának az integrációnak az irányát. Ez a kapcsolat nem lineárisan alakult ki, és az európai bíróságok sem monolitikus intézmények²¹. Jogtudományi és személyes párbeszédük, valamint a kialakuló transznacionális hálózatokba való sokrétű befektetésük révén azonban az európai nemzetek feletti bírák úttörő és úttörő hatást gyakoroltak az európai integráció folyamatára.

Bibliográfia

Alemanno A., " À la recherche d'un juste équilibre entre libertés fondamentales et droits fondamentaux dans le cadre du marché intérieur. Quelques réflexions à propos des arrêts " Schmidberger " et " Omega " ", *Revue du Droit de l'Union européenne*, n° 4, 2004, p.709- 751.

Alter K-J., *Az európai jog elsőbbségének megállapítása. The Making of an International Rule of Law in Europe*, Oxford University Press, Oxford, 2001.

Anagnostou, D., "L'incorporation de la Cour européenne des droits de l'homme. Une analyse politique de l'impact des normes juridiques supranationales sur le plan national", in Bribosia

²¹ Éppen ellenkezőleg, amint azt az EJEK-ben kialakult eltérő vélemények, valamint az EU legutóbbi bővítéseit és az EU-ban bekövetkezett új politikai zavarokat követően az Európai Bíróságon belül növekvő belső feszültségek mutatják (Rasmussen, 2007).

E., Scheeck L., & Ubeda A., (szerk.), *L'Europe des Cours : résistances et loyautés, Penser le droit*, Bruylant, Bruxelles, 2008.

Becker H., *Kivülállók: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press, 1963.

Bribosia E., "Le dilemme du juge national face à des obligations contradictoires en matière de protection des droits fondamentaux issus des deux ordres juridiques européens", in Dony M. Dony & Bribosia E.,(eds.) *L'avenir du système juridictionnel de l'Union européenne*, Brussels, Éditions de l'Université de Bruxelles, 2002, p.265-277.

BROSIG M., (szerk.), *Human Rights in Europe A Fragmented Regime?*, Frankfurt am Main, Peter Lang, ,2006.

Burley A.-M., MATTLI W. "Europe before the Court : A Political Theory of Legal Integration", *International Organization*, 47. évf. 1. szám, 1993, 41-76. o., "Európa a Bíróság előtt: A jogi integráció politikai elmélete", *International Organization*, 47. évf. 1. szám, 1993, 41-76. o.

Checkel J., "Nemzetközi intézmények és szocializáció az új Európában" ARENA Working Papers WP 01/11, 2001.

Checkel J., "International Institutions and Socialization in Europe: Introduction and Framework", *International Organization*, 59, 2005, p. 801-826.

Cohen-Jonathan G., DUTHEIL DE LA ROCHÈRE, J. (szerk.), *Constitution européenne, démocratie et droits de l'homme*, Brüssel, Bruylant, 2003.

Cohen A., "Alkotmányosság alkotmány nélkül. Transnational Elites between Political Mobilization and Legal Expertise (1940s-1960s)", *Law & Social Inquiry*, vol. 23, n° 1,2007.

Costa J-P., " La Convention européenne des droits de l'homme, la Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne et la problématique de l'adhésion de l'Union européenne à la Convention ", *EUI Working Paper*, n° 2004/5.

Dehousse R., *Az Európai Bíróság. The Politics of Judicial Integration*, London MacMillan, 1998.

Elias N., *Engagement und Distanzierung. Arbeiten zur Wissenssoziologie*, Suhrkamp, 1987.

Georgakakis D., " La sociologie historique et politique de l'Union européenne : un point de vue d'ensemble et quelques contre points ", *Politique européenne*, n° 25, 2008.

Granger M-P., "Európa jövője: Összehasonlító európai politika, 3., 2005, 155-179. o.

Haas E., *Európa egyesítése. Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, Stanford, Stanford University Press, 1968.

Jacobs F.G., "Az igazságügyi párbeszéd és a jogrendszerek kölcsönös megtermékenyítése: The European Court of Justice", *Texas International Law Journal*, 38. kötet, 2003, 547-556. o.

Krisch N., "The Open Architecture of European Human Rights Law", *Modern Law Review*, 71. kötet, 2. szám, 2008, 183-216. o.

Lenaerts, K., De Smijter E., "The Charter and the Role of the European Courts", *The Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 8. kötet, 2001, 90-101. o.

Madsen M., "A hidegháborús eszköztől a legfelsőbb európai bíróságig: The European Court of Human Rights at the Crossroads of International and National Law and Politics", *Law and Social Inquiry*, vol. 23, n° 1, 2007.

Moravcsik A., "A nemzetközi emberi jogi rendszerek magyarázata: *European Journal of International Relations* 1 (2), 1995, 157-199. o.

Morijn J., "Balancing Fundamental Rights and Common Market Freedoms in Union Law : Schmidberger and Omega in the Light of the European Constitution", *European Law Journal*, 12, 1, 2006, p.15-40.

Pescatore P., "Die Menschenrechte und die Europäische Integration", *Integráció*, 103-136. o., p1969,.103-136.

Pescatore P., " La coopération entre la Cour communautaire, les juridictions nationales et la Cour européenne des droits de l'homme dans la protection des droits fondamentaux. Enquête sur un problème virtuel ", *Revue du Marché Commun et de l'Union européenne*, n° 2003466,, p.151-159.

Rasmussen H., "Present and Future European Judicial Problems after Enlargement And The Post-2005 Ideological Revolt", *Common Market Law Review*, 44, 2007, p.1661-1687.

Rodriguez Iglesias G-C., " Discours à l'occasion de l'audience solennelle de la Cour européenne des Droits de l'Homme ", *Európa Tanács*, Strasbourg, Janvier. 312002.

Rosas A., "Fundamental Rights in the Luxembourg and Strasbourg Courts", in Baudenbacher C., et al (eds.) *The EFTA Court: Ten Years on*, Oxford, Hart Publishing, 2005.

Scheeck L., "Az európai bináris emberi jogi rejtvény megoldása. A szupranacionális bíróságok közötti kölcsönhatás mint az európai kormányzás új paramétere", *Questions de Recherche*.

- *Research in Question*, n° Paris15,, CERI, Sciences Po, p2005,64.

Scheeck L., "The relationship between the European Courts and integration through human rights", *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 65. kötet, 2005,837-885. o.4,, "Az európai bíróságok és az integráció kapcsolata az emberi jogok révén".

Scheeck L., "La diplomatie des juges européens et la crise constitutionnelle de l'Union européenne", in Poirier Ph., Leboutte, R., Devaux S., (eds.), *Le Traité de Rome : histoires pluridisciplinaires. L'apport du Traité de Rome instituant la Communauté économique européenne*, Coll. " Cité Européenne ", Peter Lang, 2008.

Simmel G., *Soziologie Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*, Duncker & Humblot, 1908.

Simon D., " Des influences réciproques entre CJCE et CEDH : "Je t'aime, moi non plus" ? ", in *Pouvoirs. Les cours européennes. Luxembourg et Strasbourg*, n° 96, 2001, p.31-50.

Skouris V., "Fundamental Rights and Fundamental Freedoms", *European Business Law Review*, 2006, 225-239. o.

Spielmann D., " Un autre regard: la Cour de Strasbourg et le droit de la Communauté européenne ", in *Libertés, justice, tolérance. Mélanges en hommage au Doyen Gérard Cohen-Jonathan*, Brüssel, Bruylant , 2004, II. kötet, 1447-1466. o.

Stone Sweet A., *The Judicial Construction of Europe*, Oxford, Oxford University Press, 2004.

Tulkens F., Callewaert J., " La Cour de justice des Communautés européennes, la Cour européenne des droits de l'homme et la protection des droits fondamentaux ", in DONY M., & Bribosia E., (eds.) *L'avenir du système juridictionnel de l'Union européenne*, Brussels, Éditions de l'Université de Bruxelles, 2002, p.177-205.

Vaucher A., "A gyenge mező ereje: Nemzetközi Politikai Szociológia, 2. kötet, 2. szám, 2008.

Von Bogdandy A., "Az Európai Unió mint emberi jogi szervezet? Human Rights and the Core of the European Union", *Common Market Law Review*, 37. kötet, 2000, 1307-1338. o.

Waelbroeck M., " La Convention européenne des droits de l'homme lie-t-elle les Communautés européennes ? ", *Droit communautaire et droit national*, Bruges, De Tempel, 1965, 305-318. o.

Wathelet M., " Le point de vue d'un juge à la Cour de justice des Communautés européennes ", in Carlier J.-Y. & Schutter O. de (eds.) *La Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne. Son apport à la protection des droits de l'homme en Europe*, Brüssel, Bruylant, 2002, p.241-252.

Weiler J.H.H., "Az Európai Bíróság alapvető (és alapvetőnek tűnő) joggyakorlata: Lights and Shadows too", in: *The Future of the European Judicial System in a Comparative Perspective*, European Constitutional Law Network Series, 2007,117-127. o6,., in: *Az európai igazságszolgáltatási rendszer jövője összehasonlító perspektívában*, European Constitutional Law Network Series.

Weiler J.H.H., "Szerkesztőségi cikk: Hiler H. Hailer, H. H. W. H. Hiler: Szüksége van-e az Európai Uniónak valóban a jogok chartájára?",

European Law Journal, 6. kötet, 2. szám, 2000, 95-97. o.

Weiler J.H.H., Lockhart N.J.S., "'A jogok komolyan vétele' komolyan: The European Court an its Fundamental Rights Jurisprudence ", *Common Market Law Review*, 32. kötet, 1995b, 51. o. - "The European Court and its Fundamental Rights Jurisprudence", *Common Market Law Review*, 32. kötet, 1995b, 51. o. 94.

Wildhaber L., "Az alapvető jogok védelmének koordinálása Európában", Európai Jogászok 3. Konvenciója, 2005. szeptember 8., Genf.

Wildhaber L, Callewaert J., " Espace constitutionnel européen et droits fondamentaux. Une vision globale pour une pluralité de droits et de juges ", in Colneric N, Edward D., Puissochet J-P., Colomer D.R., (eds.) *Une Communauté de droit. Festschrift für Gil Carlos Rodriguez*, 2003, p.61-85.